

فهرست‌نویسی کتب مقدس

مقدمه

منظور از کتب مقدسه، کتب آسمانی است که وحی منزل شمرده شود (مانند قرآن) و یا بطور کلی بی آنکه وحی باشد سنتاً از نظر پیروان یک دین یا آیین جنبه تقدس و کانونی پیدا کرده باشد (مانند مها بهاراتا و رامایانا و کتب مقدس شمرده شده آیین کنفوسیوس که تفصیلاً بررسی خواهد شد).

منظور از فهرست‌نویسی، تعیین شکل سرشناسه (معرف اصلی) آنها و باز نمودن رابطه اجزاء مختلفه هر کتاب و تهیه ارجاعات لازم است. بدین ترتیب این مقاله دارای دو بخش است: در بخش اول شمه‌ای در شرح و شناساندن ادیانی که کمابیش ناشناخته‌اند و سپس توصیف کتاب یا کتب مقدس هر دین آمده است. در مورد اسلام، به کتب حدیث (از عامه و خاصه) و دعا بیشتر پرداخته شد، با آنکه این کتب به معنی اخص کلمه از جمله کتب مقدس نیستند. در بخش دوم نمونه‌ای از برگه‌های فهرست شده کتب مقدس و سپس معرف اصلی و کلیه ارجاعات لازم کتب مقدسه‌ای که در بخش اول شناسانده شده، آمده است. تنظیم هر دو بخش یکسان است. و بخش دوم اگر مبهم و مجمل بنماید می‌توان با مراجعه به بخش اول، رفع ابهام کرد.

بخش اول

طبق يك تقسيم بندي كلي مي توان اديان نهادي جهان را(که دارای پیامبر یا مؤسس و کتاب یا کتب مقدس و عبادت و عبادتگاه و مراسم و مناسک و طبقه روحانی و غیره باشند) به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. اديان هندی
- الف. آيين هندو
- ب. آيين بودا
- پ. آيين جين
- ت. آيين سيخها

۲. اديان چيني و ژاپني (وساير کشورهای خاور دور)

- الف. شاخه های آيين بودا
- ب. آيين کنفوسیوس
- پ. آيين تائو
- ت. آيين شينتو

۳. اديان سامي

- الف. آيين يهود
- ب. آيين مسيح
- پ. آيين اسلام

۴. اديان ايراني

- الف. آيين زرتشت
- ب. آيين مانوي

بدیهی است چون این بررسی ناظر به کتب مقدس است، اديانی (مانند مهرپرستی و آيين مزدك) که کتب مقدس مدونی نداشته اند مطرح نشده اند. همچنین فقط از اديانی که بالنسبه ناشناخته ترند توصيف و تاريخچه کوتاهی داده شده است.

پ. الف - آيين هندو

بدست دادن تعريف جامع و مانع از آيين هندو دشوار است. در واقع این آيين نیز مانند آيين تائو و کنفوسیوس، «دين» نیست بلکه آيين زندگي است. آيين هندو غير از آنکه برحسب طبقه و منطقه هندوها فرق می کند، از ديرباز تحت تاثير اديان ديگر از جمله آيين زرتشت، اسلام، مسيحيت و مذاهب قبایل آسيای مرکزی و نیز آيين تائو قرار گرفته است. کهن ترين ریشه های آيين هندو در وداهاست. بطور كلي آيين هندو مجموعه ايست وسيع و نامتجانس از نوشته ها و آراء گوناگون نظري و مکاتب فلسفي و

افسانه های مقدس و اساطيري که نظم و ترتيب خلل ناپذير آن علی رغم بيچيدگي و تعدد و تنوع مطالب، شگفت آورست.

کتب مقدسه آيين هندو را به سه دوره تقسيم کرده اند: ۱. دوره ودایی (دوره وداهای چهارگانه از ۱۵۰۰ ق.م. تا تقريباً ۶۰۰ ق.م.) ۲. دوره برهمنی (ظهور براهماناها، آرانیکاها، اوپانیشادها، از ۸۰۰ ق.م. تا ۳۰۰ ق.م.) ۳. دوره حماسی (تدوين حماسه های بزرگ مها بهاراتا، بهاگداد گيتا، رامایانا، از ۶۰۰ ق.م. تا قرن دوم ميلادی) کتب مقدسه دوره اول و دوم را سنتاً شروتی (Shruti (وحی. منزل) و کتب دوره سوم را سميريتی Smiriti (احاديث و اخبار) گویند.

وداها Vedas

وداها سرودهایی هستند که به زبان سانسکریت کهن نوشته شده و در چهار دفتر گردآوری شده اند:

۱. ريگ ودا Rigveda که کهن ترين سندی است که از اقوام هند و اروپایی بدست آمده است.
۲. ياجورودا Yajurveda
۳. ساماودا Samaveda
۴. آتھارواودا Atharvaveda یا اتھرواودا یا اتروودا

براهماناها Brahmanas

براهماناها یا برهمنه های تفاسيري است که بر وداها نوشته شده و راهنمای برهنها در اجرای شعائر دينی است. (بايد توجه داشت که براهماناها هم عنوان این رسائل است و هم عنوان روحانيان کاست یا طبقه اعلي در آيين هندو، که وظیفه اصلی اش مطالعه و تعليم وداها و اجرای مراسم و شعائر دينی است. برای تمايز و رفع اشتباه بهتر است اينان را طبق رسم معمول برهنم بخوانيم.^۱

آرانیکاها Aranyakas

تفسير کنایی مراسم و شعائر مشروحه در وداهاست. آرانیکاها به معنی کتابهای جنگلی است که برای گوشه نشینان و خلوت گزینانی که به جنگل های دور دست پناه می بردند و در آن خلونگاه، راهنمایی برای انجام وظایف شرعی خود نداشتند، تدوين شده.

اوپانیشادها Upanishads

رسالات فلسفی و عرفانی به نظم و نثر و مربوط به وداها و مبتنی بر آرنهاست که با تمثيل و سؤال و جواب به جستجوی گوهر لاهوتی (آتمن یا جان جهان) و طريق رستگاری می پردازد. به تعبیر ديگر اوپانیشادها قسمت آخر وداها هستند و بهمین جهت آن را «ودانتا» یا پایان ودا خوانده اند، چه اوپانیشادها د

واقع مغز و هسته تعلیمات ودایی بشمار می آیند. بطور کلی در تقسیم بندی آثار مقدس آیین هندو، اوپانیشادها را جزء نوشته های الحاقی آرانیکاها دانسته اند و این دسته اخیر از سوی دیگر مربوط به براهماناها است. ولیکن بین این سه دسته از نوشته های کهن سنت هند و وجه تمایز قاطعی، از لحاظ مطالب نمی توان یافت چون بسیاری از مطالب براهماناها در آرانیکاها آمده و مطالب آرانیکاها در اوپانیشادها منعکس است.

قریب ۲۰۰ اوپانیشاد در دست است که دیرینه ترین آنها عبارتند از: ایشا، کنا، کاتها، پراشنا، مونداکا، ماندوکیا، تی تیریا، ایتاریا، چاندوگیا، بریهاد آرانیکا، کوشیتاکی، ماهانارایانا، میتری؛ که اوپانیشادهای اساسی را تشکیل می دهند.

در قرن ۱۱ هجری، محمد داراشکوه (۱۰۲۴ - ۱۰۶۹ ق.) شاهزاده بایری هند، پنجاه اوپانیشاد را از زبان سانسکریت به فارسی ترجمه کرد و آن را سراکبر نامید. این ترجمه بعدها توسط آنکتیل دو پرن به زبان لاتین و فرانسه ترجمه شد و مغرب زمین برای نخستین بار از مندرجات اوپانیشادها آگاه گشت.

سوتراها Sutras

سوتراها یا سوترها، سوره های بسیار کوتاهی هستند که برای حفظ آثار منزل Shrutu آیین هندو یعنی وداه، براهماناها، آرانیکاها و اوپانیشادها، و نیز بکار بستن دقیق احکام آنها نوشته شده اند که عبارتند از:

۱. شراوتا سوترا Shrauta Sutra

۲. سمارتا سوترا Smarta Sutra

الف. گریها سوترا

ب. دراما سوترا

۳. شولواسوترا Shulva Sutra

آثار دوره حماسی

چنانکه گفته شد در سنت هند و این آثار را که از قرن ششم قبل از میلاد تا قرن دوم میلادی تالیف یا تدوین شده اند سمیریتی Smiriti (اخبار و احادیث) می نامند تا از آثار منزله دوره ودایی و برهمنی ممتاز باشند.

آثار ودایی و برهمنی (وداه، براهماناها، آرانیکاها و اوپانیشادها) بیشتر در دسترس طبقه ممتاز برهمنان بود و مقبول و مفهوم عوام الناس نمی توانست باشد لذا به موازات (و یا بعد از) این آثار ادبیات دیگری تشکیل و تکامل یافت که همه طبقات می توانستند از آن استفاده کنند. این ادبیات عامی که در حاشیه نظام برهمنی رشد کرد سرانجام به قالب حماسی بزرگ مهابهاراتا ریخته شد، که بدون شك می توان آن را دایره المعارف

کلیه معتقدات آن روزگار بشمار آورد. دیگر آثار مقدس این دوره عبارتند از: بهاگاوادگیتا یا بهاگاوات گیتا، پوراناها یا پورانه ها، رامایانا یا راماین.

مهابهاراتا Mahabharata

حماسه مهابهاراتا یا مهاباراتا اثری است منظوم، دارای صدهزار بیت و بی گمان یکی از بزرگترین حماسه های ادبیات جهان است. و به زبان سانسکریت کلاسیک یا حماسی که اختلاف فاحشی با سانسکریت ودایی دارد نوشته شده است.

بهاگاوادگیتا Bhagavadgita

یکی از مقدس ترین و شیواترین و مؤثرترین آثار مقدس آیین هندوست، که بالاخص متن مقدس آیین بهاگاواتاست (مؤسس آن کریشنا ملقب به بهاگاوات) این حماسه، جزئی از حماسه بزرگ مهابهاراتا شمرده می شود.

پوراناها Puranas

به موازات حماسه بزرگ مهابهاراتا، یک سلسله آثار اساطیری نیز پدید آمد که به پورانا معروف است و در آن افسانه های کهن و عقاید و آراء فلسفی و جهانشناسی منعکس است.

تعداد پوراناها سنتاً هجده است که عبارتند از: برهما، پادما، ویشنوه، شیوا، بهاگاواتا (با بهاگاوادگیتا مشتبه نشود) نارادایا، مارکاندیا، اگنی، بهاویشیا، بهرماویرواتا، لینگا، واراها، اسکاندا، وامانا، کورما، ماتسیا، گارودا، برهماندا.

رامایانا Ramayana

رامایانا به انضمام مهابهاراتا (و نیز بهاگاوادگیتا) و پوراناها متون مقدس دوره حماسی آیین هندو را تشکیل می دهد. این رزمنامه از لحاظ شیوه نگارش و مندرجات از مهابهاراتا متمایزست و از لحاظ حجم در حدود یک چهارم آن است. طبق سنت هندو، مولف و سراینده این حماسه والمیکی یا پالمیکی است که گویا معاصر با قهرمان این حماسه یعنی رامایا بوده است. رامایانا متعلق به گروه نوشته های کاویا Kavya و حماسه ساختگی است و چون یکی از اولین آثار بدیع این گونه ادبیات بشمار می آید از این رو آن را آدی کاویا یا نخستین کاویا نام نهاده اند. رامایانا اصلاً به زبان سانسکریت است و به بسیاری از لهجه های محلی هند ترجمه شده است و با عنوان وظیفه الفیضی توسط شیخ ابوالفیض مبارک دکنی به فارسی ترجمه شده است. (چاپ لکهنو)

۱. ب - آیین بودا

آیین بودا، آیینی است که در قرن ششم قبل از میلاد، گوتامابودا به میان آورد، و در واقع به صورت جوانه ای بود که بر

درخت برومند آیین هندو روید و تا قرن یازدهم میلادی در هند بالید و سایه گسترده و سپس به سایر اقالیم آسیا کوچید یا گسترش یافت. بودا خود شاهزاده‌ای هندی بود و کهن‌ترین و مقدس‌ترین آثار بودایی به زبانهای هندی یعنی «پالی» و نوشته‌های متأخر به «سانسکریت» نگاشته شده است.

متن مقدس آیین بودا تی پتکه (به پالی) یا تری پتیاکه (به سانسکریت) است که این دو متن یعنی متن پالی و سانسکریت با یکدیگر همسان نیستند ولی از لحاظ تقسیمات کلی با یکدیگر شباهت دارند. معنای تی پتکه یا تری پتیاکه، سه سید است که به ترتیب عبارتند از: سید سلوک، سید تعلیم، سید آیین برتر. از نظر گاه‌فهرست‌نویسی بهتر است اختلاف این دو متن را حفظ کنیم، و این دو روایت را بمنزله دو کتاب بگیریم تا تفاوت تلفظ عناوین سه سید و یا بخشهای هر یک، ایجاد اشکال نکند.

تی پتکه *Ti - Pitaka* یا کانون پالی *Pali - Canon* چنانکه گفته شد متن پالی سه سید است و مشتمل بر سه قسمت است:

۱. وینه پتکه *Vinaya Pitaka* (سید سلوک)
 ۲. سوت پتکه *Sutta Pitaka* (سید تعلیم)
 ۳. ابی دمه پتکه *Abhidamma Pitaka* (سید آیین برتر) یا دمه برتر
- تری پیتاکا *Tripitaka* چنانکه گفته شد متن سانسکریت سه سید است و مانند متن پالی - با حفظ اختلافاتی که دارند - مشتمل بر سه قسمت است:
۱. وینا پیتاکا
 ۲. سوتا پیتاکا (یا سوتاپیتاکا)
 ۳. ابهی داماپیتاکا (یا ابهیدهاماپیتاکا)

۱. پ - آیین جین

آیین جین *Jainism* یکی از مذاهب باستانی هند است که می‌توان گفت مانند آیین بودا، از شاخه‌های بدعت‌گرا آیین هندو و مخصوصاً عصر ودایی است، چون سندیت آسمانی و حقایق منزل وداها را نپذیرفته است. سنتا مؤسس این آیین را مهاویرا *Mahavira* (معاصر با بودا؛ تقریباً قرن ششم قبل از میلاد) می‌دانند.

آثار مقدسه مهم جین که به زبان پراکریتی نوشته شده عبارتست از:

۱. یازده آنگا *Angas*

۲. دوازده اوپانگا *Upangas*

۳. ده پراکیرنا *Prakirnas*

۴. شش چداسوترا *Chedasutras*

۱. ت - آیین سیخها (سیک)

آیین سیخ *Sikhism* (سیک) یکی از مذاهب هندی است که آمیزه‌ای از عقاید اسلامی و هندوست و در قرن ۱۵ میلادی توسط نانک *Nanak* (نخستین گرو *guru* = معلم) در پنجاب تأسیس شد. این آیین مانند آیین بودایی اصلاً بر ضد استبداد روحانی برآمده، و تزییقات ناشی از نظام طبقه‌ای هندو جنبه افراطی آداب و مناسک آیین هندو پیدایش یافت.

کتاب مقدس این آیین گرانته *Granth* است که آدی گرانته *Adi Granth* و گرانته صاحب نیز خوانده می‌شود.

۲. الف - شاخه‌های آیین بودا

۱. تراوآدا *Theravada* که در جنوب آسیا گسترش یافته و متن مقدس آن همان متن پالی مخصوصاً ابیدمه پتکه است. تیره تراوآدا خود دو مکتب مهم دینی فلسفه پدید آورده:

الف. وی باشیکا *Vaibhashika* که متن مقدسش همان ابیدمه است.

ب. سوترانتیکا *Sautrantika* که متن مقدسش سوتاها *Suttas* است.

۲. ماهایانا *Mahayana* که در شمال آسیا گسترش یافته. دن بودیسم

یکی از دنباله‌های آن در ژاپن است. متن مقدس این شاخه نه متن پالی و نه متن سانسکریت «سه سید» است و می‌توان گفت آمیخته‌ای از این دو همراه با اضافات دیگرست و کلاً به دو بخش عمده تقسیم می‌شود:

الف. سوتراها *Sutras*

ب. ساستراها *Sastras*

آیین بودای تبتی

بوداییان تبتی پیرو شاخه ماهایانا هستند (که از قرن هفتم میلادی در آنجا گسترش یافته) و از قرن دهم تا شانزدهم اقدام به ترجمه همه متون بودایی از سانسکریت به زبان تبتی کرده‌اند که کلاً بالغ بر ۱۰۰ تا ۱۰۸ مجلد است (به تفاوت ویرایشها). عنوان این متون که متون مقدس بودیسم تبتی است. کنجور *Kanjur* یا کگیور *Kagyur* است.

همچنین تفاسیر بسیاری بر این آثار توسط علما و محققان هندی نوشته شده که بالغ بر ۲۲۵ مجلد است و عنوان آنها تنجور *Tenjur* یا تنگیور *Tangyur* است.

۲. ب - آیین کنفوسیوس

گرچه آیین کنفوسیوس Confucianism را از روی مسامحه مذهب می‌شمارند ولی کنفوسیوس (۵۵۱ - ۴۷۹ ق. م) هرگز مدعی پیامبری یا تأسیس دین نبوده است. از ۲۰۰۰ سال پیش آیین کنفوسیوس محترم‌ترین و مسلط‌ترین نظام فلسفی (ونه چندان دینی) چین بوده و نفوذ بی اندازه و سازنده‌ای در همه جوانب اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، علمی، مذهبی و هنری فرهنگ چین داشته است. در این آیین، دین را مانند آموزش می‌شمارند و برای هر يك دو واژه دارند. آیین کنفوسیوس فاقد کتاب مقدس، معبد و طبقه روحانی است و بیشتر طبیعت‌گرا و انسان‌گراست تا ماورالطبیعه‌گرا. ولی با احیاء شعائر مذهبی باستان و نفوذ بیش از حد در حیات مادی و معنوی چینیان، می‌توان آن را توسعاً مذهب شمرد که شمرده‌اند.

چنانکه گفته شد آیین کنفوسیوس متن مقدس معهودی ندارد ولی سنتاً پنج متن از متون قدیمه چین را «مقدس» می‌شمارند که عبارتند از:

۱. ای چینگ I Ching (شامل فلسفه و الهامات و داستانهای عامیانه که نوعی فالنامه بشمار می‌رود).

۲. شوچینگ Shu Ching (که مجموعه‌ای از اسناد دیوانی است).

۳. شیه چینگ Shih Ching (مجموعه اشعاری از سالهای ۵۵۱ - ۴۹۷ ق. م. که گویند کنفوسیوس آن را گردآوری و ویرایش کرده است).

۴. لی چی Lichi (درباره مراسم عبادی)

۵. چونون چونیو Ch' un Ch'iu (وقایع الایامی درباره ایالت لو lu که زادگاه کنفوسیوس است؛ شامل وقایع بزرگ از سال ۷۳۲ تا ۴۸۱ ق. م.)

۲. ب - آیین تائو

نخستین بار در قرن اول میلادی از آیین تائو Taoism به عنوان آیین نام برده شده ولی این آیین در قرون دورتر ریشه دارد. بنا به سنت لائوتسه (= لائوتزو Lao - Tzu) را که زاد و مرگش در قرن ششم ق. م. بوده، مؤسس این آیین می‌شمارند.

آیین تائو مانند آیین کنفوسیوس، از دو هزار سال پیش تا انقلاب چین (که تعدیل شد) جزء لاینفک زندگی ملت چین بوده است و بر تمام جنبه‌های فرهنگ چین از فلسفه، هنر، ادبیات و سیاست تأثیر داشته است. در طول تاریخ چین آیین تائو، دوشادوش کنفوسیوس بوده و به تقویت، تکمیل و انتقاد آن پرداخته و به توسعه و دگردیسی آیین بودا در چین نیز کمک کرده است. در

واقع می‌توان تمام چینیان را پیرو این آیین دانست. تکیه و تأکید آیین کنفوسیوس بیشتر بر نظام اجتماعی و تلاش معاش است، ولی آیین تائو بیشتر با حیات معنوی فردی و آرامش سروکار دارد.

یکی از دو متن مقدس این آیین لائوتسه یا لائوتزو است (که نام مؤلف آن یعنی لائوتسه را بر آن نهاده‌اند مانند پراهمانها، بهاگاواد گیتا و رامایانا و غیره) که احتمالاً در قرن چهارم قبل از میلاد تدوین شده است. نام این کتاب بعدها به تائوته چینگ - Tao teaching یا تائوته کینگ تبدیل شده است و اکنون به همین عنوان شهرت دارد.

متن دیگر جوانگ - تزو Chuang - Tzu (یا کوانگ تسه) تالیف جوانگ تزو (متوفی در حدود ۳۰۰ ق. م.) است.

۲. ت - آیین شینتو

آیین شینتو Shinto مجموعه عقاید و اعمال مذهبی ملی ژاپن است. این آیین مؤسس ندارد و از دیرباز ریشه‌های شناخته‌ای در فرهنگ ژاپن دارد. همچنین فاقد متن مقدس رسمی قانونی است ولی باز بنابه سنت دو کتاب زیر را مقدس می‌شمارد:

۱. کوچیکی Kojiki

۲. نیهونگی Nihongi یا نیهون شوکی Nihon Shoki این دو کتاب در حدود قرن هشتم میلادی نوشته شده‌اند و بیشتر محتویات ادبی و تاریخی دارند.

۳. الف و ب - آیین یهود و مسیح

برای رعایت اختصار از ذکر تاریخچه این دو آیین می‌گذریم و به جهت آنکه تقریباً در متون مقدس اشتراک و اتفاق نظر دارند، هر دو را یکجا مطرح می‌کنیم. متن مقدس آیین یهود و مسیح، کتاب مقدس Bible یا عهدین است، با این تفاوت که یهودیت فقط عهد عتیق Old Testament را متن مقدس خود می‌داند.

اسفار معموله یا عهدین غیرقانونی از متون مقدس ولی غیرقانونی این دو آیین است. تلمود فقط اختصاص به یهود دارد. اینک شرح هر يك از این کتب:

کتاب مقدس یا عهدین شامل دو بخش عمده است: عهد عتیق (یا عهد قدیم) و عهد جدید. عهد عتیق را از روی مسامحه تورات می‌خوانند که درست نیست. تورات، پنج کتاب یا سفر از عهد عتیق است که به آن اسفارخمس نیز می‌گویند. برابر دانستن عهد جدید با انجیل یا اناجیل اربعه نیز نادرست است چرا که این چهار انجیل فقط چهار کتاب از ۲۷ کتاب عهد جدید است.

عهد عتیق

یا عهد قدیم شامل ۳۹ کتاب است، که پنج کتاب نخستین آن (سفر پیدایش، سفر خروج، سفر لاویان، سفر اعداد و سفر تثئیه)

را اسفار خمسه یا تورات می خوانند. (برای بقیه اسفار رجوع کنید به کتاب مقدس)

عهد جدید

شامل ۲۷ کتاب است و اناجیل اربعه، چهار کتاب نخستین آن است: انجیل متی، انجیل مرقس، انجیل لوتا، انجیل یوحنا. (برای بقیه اسفار رجوع کنید به کتاب مقدس)

اسفار مجعوله Apocryphal books

با عهدین غیرقانونی (از قبیل انجیل برنابا، انجیل به رأی عبرانیان، انجیل عربی کودکی عیسی، انجیل مصریان و غیره) که به آنان ابوکریفا یا ابوکریفا (پوشیده) اطلاق می شود عبارت از کتب زائدی است که به عهد عتیق و جدید افزوده شده است.

اسفار مجعوله عهد عتیق مشتمل بر چهارده کتاب است:

۱. اسدراس اول، ۲. اسدراس دویم، ۳. یهودیت، ۵. بقیه فصول کتاب استر، ۶. حکمت سلیمان، ۷. حکمت یسوع بن سیراخ، ۸. باروخ، ۹. اقوال سه جوان مقدس و تنمۀ کتاب دانیال، ۱۰. تاریخ سوسنه، ۱۱. تاریخ انقلاب بل و ازدها، ۱۲. دعای منسه پادشاه یهودا، ۱۳. مکابین اول، ۱۴. مکابین دویم.

ابوکریفا (اسفار مجعوله) عهد عتیق سنتاً مجعول و خارج از کتب الهیه عبرانی شمرده شده اند، مخصوصاً که در تلمود هم ذکری از آنها نیامده است. ولی در بسیاری از ترجمه های لاتین و در تورات کاتولیک موجودند. مجمع ترنت به الهی بودن همه آنها رای داده است غیر از دو کتاب اسدراس و دعای منسه. و در بعضی از نسخه های پرستان نیز طبع شده اند.

ابوکریفای عهد جدید، به گفته جمیز هاکس در قاموس کتاب مقدس: «شامل تواریخ چند و اناجیل جعلی و رسائل است که بعضی از صاحبان غرض به جهت منافع شخصی خود بهم یافته اند و هیچوجه در ضمن کتب الهی عهد جدید گذاشته نشده اند.»

سایر کتب مقدسه یهود غیر از کتاب مقدس

تلمود Talmud

تلمود مجموعه مدون شریعت شفاهی یهود به ضمیمه تفسیر خاخامهاست، در مقابل شریعت مکتوب. یهودیان مؤمن همه جا آن را معتبر می دانند و عمدتاً مشتمل بر سه قسمت است: مشنا Mishna که متن شریعت شفاهی و به عبری است. ۲. گمارا Gemara به زبان آرامی که نوعی تفسیر و ذیل بر مشنا بشمار می رود. گمارا غالباً و مسامحه تلمود نامیده می شود. قسمتهای حقوقی گمارا را هلاخا و قسمت ادبی آن را هگادا می نامند. ۳. همچنین قسمتهایی از مجموعه دیگر موسوم به تسفتا Tosefta

تلمود دو روایت دارد: الف. اورشلیمی یا فلسطینی که تده آن در اوایل قرن ۵ میلادی پایان یافت. ب. تلمود بابلی که در او قرن ششم فراهم شد و چون متن تلمود فلسطینی کاملاً محفو نمانده بود، این متن معتبر شناخته شد. منظور از تلمود، هم تلمود بابلی است.

مدارشها Midrash

نوعی تفسیر بر کتاب مقدس است. مدارشهای معروف عبارتند از:

۱. مکیلتا Mekilta که تفسیر سفر خروج است.
۲. مدارش هاگادل Gadol - Midrash ha یا مدارش کبیر که تفسیر بر تورات است.
۳. سفره Sifra که تفسیر بر سفر لاویان است.
۴. سفره (غیر از سفره فوق) که تفسیر بر سفر اعداد و سفرتثیه است.
۵. مدارش رباح Midrash Rabba که تفسیر بر تورات و غزل غزلهای سلیمان، کتاب روت، مراشی ارمیاء نبی، کتاب استر، و کتاب جامعه سلیمان است.
۶. تنحوما Tanhuma که یکی از قدیمترین مدارشها و تفسیر بر تورات است.
۷. پسیکتا Pesikta که تفسیری در باب اعیاد است.
۸. مدارش شوهرت Shohar Tob که تفسیر بر مزامیر است.
۹. یالکوت Yalkut که تفسیر بر تمامی عهد عتیق است.

۳. پ - اسلام

قرآن که با صفات مجید و کریم موصوف است و فرقان و ذکر و کتاب الله و کلام الله نیز نامیده می شود، تنها کتاب مقدس اسلام است و تمام فرق مسلمانان اعم از اینکه قرآن را حادث یا قدیم بدانند، آن را تماماً وحی منزل و کلمه الهی می دانند. (صرف نظر از آراء مختلفه محققان و مورخان) خالی از فزونی و کاستی یعنی درست همان می دانند که بر پیامبر اسلام (ص) نازل شده و کاتبان وحی نوشته اند و جامعان صحف فراهم آورده اند. تدوین قرآن بر حسب تاریخ نزول سوره ها نیست، بلکه باستثناء فاتحه الكتاب (سوره حمد) بقیه بر حسب بلندی مدون شده اند. (و البته این ضابطه نیز همیشه رعایت نشده است). قرآن دارای ۱۱۴ سوره (فصل) است و هر سوره ای بر حسب محل یا ادوار نزول که مکه بوده باشد یا مدینه، مکی یا مدنی است (بنا بر مشهور ۹۵ سوره مکی و ۱۹ سوره مدنی است). هر سوره ای از چندین آیه تشکیل شده است. هر آیه لزوماً يك جمله نیست، گاه ممکن است مرکب از

چند جمله و گاه فقط يك كلمه و يا حتى يك حرف باشد. (مانند حروف «ص» که در ابتدای سوره ص (صاد) آمده و یا سایر فواتح که در ابتدای بعضی سوره‌های قرآن آمده و معنای مرموزی دارد و از چندین حرف تشکیل شده مانند یس، الم، طه و غیره). تعداد آیات قرآن ۶۲۳۶ و مشتمل بر حدود ۸۰۰۰۰ کلمه است (جمعاً اندکی کمتر از عهد جدید).

بعضی از سوره‌های قرآن دو اسم دارند از این قرار: حمد (فاتحه الكتاب)، توبه (برائت)، نحل (نعم)، بنی اسرائیل (اسراء)، فاطر (ملائکه)، مومن (غافر)، شوری (حم الشریعه)، دهر (انسان)، نباء (عم)، اعمی (عبس)، زلزله (زلزال)، تبت (ابولهب) و اخلاص (توحید).

قرآن تقسیم دیگری هم دارد که نسبت به تقسیم اصلی سوره‌ها، فرعی است و آن تقسیم تمامی قرآن به سی جزء و هر جزء به چهار حزب است.

تفسیر

تفسیر عبارت است از شرح جمله به جمله یا حتی کلمه به کلمه قرآن مجید از دیرباز، از صدر اسلام، سابقه دارد. ابن عباس (متوفای ۶۸ ق.) اولین مفسر رسمی شمرده می‌شود و از آن پس مفسران عامه و خاصه تفاسیر بسیاری نوشته‌اند و همچنین اخوان الصفا و فرق صوفیه هر يك به رای خویش و از دیدگاه خویش دست به تفسیر قرآن زده‌اند. بعضی از مهمترین تفاسیر قدیمه عبارتند از: تفسیر طبری، تفسیر زمخشری، تفسیر فخر رازی، تفسیر بیضاوی، تفسیر مجمع البیان، تفسیر نیشابوری، تفسیر شیخ ابوالفتوح رازی، تفسیر میبدی، تفسیر جلالین، تفسیر عیاشی، تفسیر ابن عباس.

...

کتاب حدیث و اخبار

این دسته کتب، مقدس به حساب نمی‌آیند، چه نه اصلاً و نه بطور سنت و وحی شمرده نمی‌شوند، ولی اهمیت و تقدس آنها تالی قرآن است. حدیث یا خبر عبارتست از گفته‌ها و کارها و تقریرهایی که از پیغمبر اسلام (ص) (در نزد شیعه از معصومین) نقل شده و به نام سنت نیز خوانده می‌شود و به ضمیمه قرآن و اجماع و عقل (در نزد شیعه) یا قیاس (در نزد اهل تسنن) اصول چهارگانه فقه را تشکیل می‌دهد. نزد عامه مسلمانان، مراد از حدیث مطلق، حدیث نبوی است که گفته یا تقریر پیغمبر (ص) است. غیر از حدیث قدسی یا حدیث الهی که کلام خدا شمرده می‌شود و نه حدیث پیغمبر (ص) (منقولات از معصومین نیز نزد شیعه حدیث (و یا اخبار) خوانده می‌شود که البته غیر نبوی است. هر حدیث شامل دو قسمت است، یکی سلسله نام کسانی که آن را از یکدیگر نقل کرده‌اند تا به یکی از اصحاب پیغمبر (ص)، یا تابعین برسد و اسناد

نام دارد. و دیگر عین کلام یا عمل تقریر پیغمبر (ص) که نقل شده و متن حدیث است. نه فقط در سلسله روایات اسناد، بلکه در متن احادیث نیز اشکالها و اختلافهائی هست که موضوع علم روایت و علم اخبار و آثارست. از آن جمله، آنچه راجع است به تحقیق در احوال راویان حدیث، و اینکه آنها تا چه حد به ضبط و عدالت موصوف بوده‌اند موضوع علم رجال یا معرفة الرجال است، و تحقیق در متن حدیث از جهت مقتضیات الفاظ و از لحاظ مناسبت با افعال و احوال پیغمبر (ص)، موضوع علمی است که درایه الحدیث یا درایه نام دارد. اقسام حدیث، هم از جهت متن، و هم از لحاظ طرف اسناد، اقسام گوناگون دارد. مثلاً از جهت متن ممکن است ناسخ باشد یا منسوخ، مشکل باشد یا مصحف، مدرج باشد یا مضطرب، از جهت اسناد ممکن است مسلسل باشد یا مسند، متصل یا منقطع، مرسل باشد یا عالی و همچنین از جهت طریق ممکن است مشهور باشد یا غریب، متواتر باشد یا آحاد و از جهت شخص راوی نیز ممکن است منکر باشد یا منفرد، متروک باشد یا موضوع. اقسام گونه‌گون احادیث را بطور کلی تحت سه نوع عام می‌توان ذکر کرد و این سه نوع تمام احادیث از آن سه مقوله خارج نیست عبارتند از حدیث صحیح، حدیث حسن و حدیث ضعیف. ضبط احادیث در کتب صحاح و مسانید بر يك وجه و یا يك صیغه نیست. منظور از اطالة کلام در این باب، توجه دادن فهرست نویسان به اهمیت و دقت و دشواری کار جامعان حدیث است. تا هنگامی که گفته شد مجموعه احادیث را باید زیر نام گرد آورنده فهرست کرد و نه زیر نام پیامبر اسلام (ص)، مایه تعجب نشود، چه این گرد آورندگان که اینهمه نقد و نظر در کار می‌کنند، گرد آورندگان عادی نیستند. کتب حدیث، به روایت عامه و خاصه بسیارست از جامع و مسند و اربعین و غیره.

معروفترین و معتبرترین کتب حدیث در نزد اهل تسنن عبارت از شش کتاب است موسوم به کتب سته یا صحاح سته از این قرار:

۱. الجامع الصحیح یا صحیح بخاری، تدوین: محمد بن اسماعیل البخاری (۱۹۴ - ۲۵۶ ق.)
۲. الجامع الصحیح یا صحیح مسلم، تدوین: مسلم بن الحجاج نیشابوری (۲۰۴ - ۲۷۵ ق.)
۳. سنن ابی داود تدوین: ابوداود سلیمان بن الاشعث سجستانی (۲۰۲ - ۲۷۵ ق.)
۴. جامع الصحیح یا جامع ترمذی یا صحاح ترمذی یا سنن ترمذی، تدوین: محمد بن عیسی الترمذی (۲۰۹ - ۲۷۹ ق.)
۵. سنن النسائی یا المجتبی یا السنن الصغیر، تدوین:

احمد بن علی (یا به قولی احمد بن شعیب النسائی) ۱۲۵ - ۳۰۳ ق.
 ۶. سنن ابن ماجه، تدوین: محمد بن یزید بن ماجه قزوینی
 (۲۰۹ - ۲۷۳ ق.)

مذاهب نیز کتب جامع حدیث‌اند از قبیل، مسند الامام
 الاعظم، تدوین: ابوحنیفه، مسند الشافعی، تدوین محمد بن ادریس
 الشافعی، و مسند ابن حنبل و مسند امام موسی بن جعفر الکاظم و
 مسند ابی عوانه

معتبرترین کتب حدیث در نزد شیعه چهار کتاب است موسوم
 به کتب اربعه از این قرار:

۱. الکافی، تدوین: محمد بن یعقوب کلینی، متوفای ۳۲۹ ق.
۲. من لایحضره الفقیه، تدوین محمد بن علی بن بابویه،
 متوفای ۳۸۱ ق.
۳. تهذیب الاحکام (که در اصل شرح المقنع فی الفقه تالیف
 شیخ مفید متوفای ۴۱۳ ق. بوده است)، تدوین محمد بن حسن
 الطوسی، ۳۸۵ - ۴۶۰ ق.
۴. الاستبصار فیما اختلف من الاخبار، تدوین شیخ طوسی.

اربعین

اربعین یعنی چهل گانه، عنوان کتابهای بسیاری معمولاً شامل
 ۴۰ حدیث و یا ۴۰ باب در حدیث است. عناوین الاربعین یا کتاب
 الاربعین یا الاربعون حدیثاً نیز در مورد این گونه کتابها بکار برده
 شده است. این قبیل کتابها که از قدیم (ظاهراً از قرن چهارم هجری)
 تالیف شده در کتابهای عربی به عنوان کتب الاربعینات معروف
 است. بزرگانی مانند ابوبکر کلاباذی و ابو عبدالرحمن سلمی و
 ابونعیم اصفهانی نیز چنین تالیفی داشته‌اند شیخ بهایی و مجلسی
 دوم و عده کثیری از علماء شیعه دارای اربعین‌اند.

کلمات قصار و خطب

مجموعه کلمات و گفتارهایی از بزرگان دین، مخصوصاً از
 خلفای راشدین و ائمه اثنی عشر. (مانند نهج البلاغه) یا از خود
 پیامبر (ص) که تحت عنوان نهج الفصاحه گردآوری شده.

کتب دعا و مناجات

کتبی است که دعا یا مناجات یکی از ائمه یا مقدسان یا
 مجموعه‌ای از آنهاست مانند: صحیفه سجاده، دعای صباح، دعای
 سات، دعای ابو حمزه ثمالی، دعای کمیل. یا مجموعه‌هایی نظیر مهج
 الدعوات و منهج العبادات، گردآورده علی بن موسی بن طائوس و
 مفاتیح الجنان، گردآورده شیخ عباس قمی و غیره.

گذشته از قرآن که شرح آن را تفسیر می نامند و ذکرش گذشت، بر سایر کتب احادیث و اخبار از قدیم الایام شرح و حاشیه نوشته اند (البته شرح نویسی بر متون غیر مذهبی و مخصوصاً متون فلسفی نیز سابقه و رواج تام داشته است) مانند شرح نووی بر صحیح مسلم، و یا شرح ابن ابی الحدید بر نهج البلاغه. گاهی حتی بر شرح نیز شرح می نوشته اند.

۴ - الف - آیین زرتشت

اوستا داری ۲۱ نسک و در پنج قسمت است: یسنا، یشتها، وندیداد، ویسپرد وخرده اوستا.

۱. یسنا، یکی از کهنترین بخشهای نامه مینوی اوستاست که هفتاد و دو بخش دارد و هر يك از این بخشها را به فارسی هات یاها می گویند. گاتاها یا گانها یا گاهان، هفده هات یسنا و سروده زرتشت و کهن ترین بخش اوستاست. این بخش با آنکه خود پاره ای از یسناست چون سروده خود زرتشت است ویژگی دارد و همواره جداگانه از آن نام برده و در دفتر جداگانه نوشته اند. لذا بهترست گاتاها را بخش مستقلی به حساب آوریم. از هفت هات (هات ۳۵ - ۴۱) یسنا نیز جداگانه نام می برند زیرا زبان آنها نزدیک به گاتاهاست جز آنکه به نثر است. مع الوصف استقلال هفت هات به اندازه گاتاها نیست و بهتر همانست که جزئی از یسنا شمرده شود.

۲. یشتها، شامل ۲۱ یشت است از قبیل آبان یشت، مهریشت، تیریشت، فروردین یشت، بهرام یشت، زامیاد یشت و غیره. هر يك از بخشها یا فصول یشتها را کرده گویند.

۳. وندیداد شامل بیست و دو فرگرد (فصل) است.

۴. ویسپرد، فصلهای ویسپرد را مانند یشتها کرده می نامند.

کرده های ویسپرد را محققان به اختلاف، از ۲۴ تا ۲۷

می دانند.

۵. خرده اوستا، این کتاب بخش ویژه جداگانه ای از اوستا نیست بلکه گزیده ایست از سراسر نامه مینوی که بنا بر سنت زرتشتیان در روزگار شاپور دوم ساسانی بوسیله آذرباد مهراسپندان موبد موبدان آن دوران از روی بخشهای گوناگون اوستا فراهم آمد. از نظرگاه این بررسی، خرده اوستا بخش مستقلی از اوستا محسوب می شود.

زند

زند یا زند اوستا عبارتست از مجموعه رسمی و مقبول تفسیر اوستا و همچنین خط و کتابت آن که همان پهلوی است. آنچه امروزه زند خوانده می شود، مقداری است از يك تفسیر رسمی

اوستا که در اواخر عهد ساسانیان نزد موبدان مقبول و رسمی بوده است، آنچه از این زند امروز باقی است عبارتست از تفسیر یسنا، تفسیر ویسپرد، تفسیر وندیداد، تفسیر برخی از یشتها مانند: هرمزد یشت، بهرام یشت، و اردیبهشت یشت، و همچنین تفسیر چند نیایش و نماز و بعضی دعاهاى خرده اوستا.

پازند

پازند نباید با زند و اوستا مشتبه شود. پازند زبان پهلوی بدون هزوارش است. صورتی از تفسیر زند به نام پازند که ساده تر شده یعنی لغات آرامی و هزوارش از آن بیرون آمده و به خط اوستایی نوشته شده در دست است. آنچه امروزه از نوشته های پازند در دست است تفسیر برخی قطعات خرده اوستا و بقیه مجموعه ادعیه و رسالات گوناگون است. از جمله: پتتاها (توبه نامه ها)، آفرینگان دهمان و جز آن.

کتاب دینی پهلوی

بعضی از کتب دینی پهلوی عبارتند از: دینکرت یا دینکرد تألیف آتورفرنیع، بندهش (که بندهشن، بند هشن بزرگ، بون دهیشینه، بندهش ایرانی و زند آگاهی نیز خوانده می شود)، ارداویرافنامه (اردای ویرافنامک، ارتای ویراپ نامک، ارتای ویرازنامک) زاتسپرم یا زادسپرم (زاتسپرم از فضلا و مولفان زرتشتی در دوره عباسیان و هیربد یا دستور سیرجان و کرمان. از این کتاب که به نام خود اوست گزیده هایی در دست است که منتخب از کتب دینی زرتشتیان در باب مبدأ خیر و شر و احوال زرتشت است). بهمن یشت، یکی از یشتهای اوستاست. متن اوستایی آن از میان رفته و کتابی به نام زند و هومن یسن یا زند بهمن یشت در دست است. داستان دینیک یا داستان دینیک و مینوی خرد.

۴. ب - آیین مانی

آیین مانی، مسلکی است گنوستیگ و دوگانی که مانی در قرن سوم میلادی تأسیس و تبلیغ کرد. نخستین کانون آن در بابل بود که ملتقای ادیان گوناگون بود. مانی خود را خاتم پیامبران و دین خود را جامع تر و جهانی تر از ادیان پیشین یا معاصر می دانست، در نوشتن تعلیمات و آداب دین خود اهتمام تمام داشت، و همچنین دیگران را به ترجمه آثار خود بر می انگيخت و مبلغان مذهبی به اطراف و اکناف جهان باستان می فرستاد به طوری که در زمان حیانش، دامنه دینش را فراتر از مرزهای امپراطوری ساسانی گسترش داد.

متون مانوی

مانی آثارش را ظاهراً جز یکی (شاهپورگان) به آرامی نوشته یا به لجه سریانی بابلی. متن کامل هیچک از این آثار امروزه در دست

نیست. با کشف متون مانوی در «تورفان» (ترکستان چین) و در «الفیوم» (مصر) آثار تقریباً اصیل و غالباً ناقصی به چندین زبان (فارسی میانه، پهلوی، سغدی، بلخی، سریانی، ترکی، چینی قبطی و...) به دست آمد. بسیاری از آنها اغلب به صورت مقاله، چاپ و ترجمه شده ولی البته هنوز آثار خطی فراوانی از متون مانوی چاپ و منتشر نشده است. به هر حال آنچه از متون مانوی در دست است (اعم از چاپ شده یا نشده یا آنهایی که در ضمن کتب دیگر مانند فهرست ابن ندیم یا آثار ابوریحان آمده یا بوجود آنها اشاره شده) از این قرار است:

۱. شاهپورگان یا شاهپورهره گان
۲. انجیل مانی یا انجیل کبیر، انجیل بزرگ، انجیل زنده، انجیل جاویدان.
۳. گینزا یا کنزالاحیاء، گنجینه حیات، گنجینه، کنزالحیات.
۴. فرماتیا Pragmateia یا رساله الاصل.
۵. کوان.
۶. کتاب اسرار یا سرالاسرار.
۷. کفلا یا کفالا یا Kephalaia (که پس از مرگ مانی فراهم شده و دارای مقداری مجعولات است)
۹. خواستوانیفت Xvastvaneft یا خستوانی (خستو = اعتراف).
۱۰. سرودها یا مزامیر یا نیایش نامه.
۱۱. مواعظ.
۱۲. ارزنگ یا ارتنگ یا درست تر از اردنگ که معلوم نیست کتاب مستقل و مفردی بوده یا یکی از کتابهای او (مثلاً انجیل مانی که مصور و مذهب شده بود؟ به هر حال اگر ارزنگ مستقلی به دست آید، باید کتابی جداگانه محسوب شود.

بخش دوم

فهرست نویسی کتب مقدسه

چنانکه در مقدمه مقاله گفته شد، منظور از فهرستنویسی، تعیین معرف اصلی کتب مقدس و ذکر اجزاء و ارجاعات لازم آنهاست. و جز در چند مورد، حتی المقدور با قواعد فهرستنویسی انگلو - امریکن منطبق است. برای آنکه این بخش، تا حد ممکن

مفهوم و منظم باشد و سریعاً بتوان رجوع کرد، اولاً تقسیم‌بندی بخش اول دوباره تکرار می‌شود، ثانیاً معرف اصلی و ارجاعات هر کتاب یا جزئی از کتاب در داخل مستطیل‌های کوچکی نوشته می‌شود. آنچه در گوشه راست و بالای هر مستطیل (که تقلیدی از شکل برگه‌های فهرستنویسی است) می‌آید معرف اصلی یا سرشناسه است.

بخشهای هر کتاب و همچنین زبان هر متن با نقطه از عنوان متن اصلی جدا می‌شود. ارجاعات به تعدادی که لازم است با علامت ضربدر (X) در گوشه سمت چپ می‌آید، بدیهی است این ارجاعات را باید در برگه جداگانه و طبق قاعده، تایپ کرد. در مواردی که چند بخش از یک کتاب، خود به چندین بخش کوچکتر تقسیم می‌شود، فقط به ارائه یک نمونه اکتفا شده. بخشهای هر کتاب یا زبان ترجمه که با نقطه از سرشناسه جدا می‌شود با حروف ایرانیک و یا با کشیدن خط در زیر آنها متمایز می‌گردد.

چند قاعده

۱. معرف اصلی همه کتابهای مقدس و دینی (جز مجموعه احادیث و کتب دعای اسلامی و همچنین تفاسیر قرآن) عنوان آنهاست.

۲. هر یک از بخشهای مختلف یک کتاب مقدس که دارای عنوان خاصی باشد، به صورت عنوان فرعی به عنوان اصلی که سرشناسه یا معرف اصلی قرار گرفته اضافه می‌شود، یعنی با یک نقطه به دنبال آن می‌آید. بخشهای فرعی تر نیز به همین ترتیب با یک نقطه از عنوان کلی تر و بالنتیجه از عنوان اصلی جدا می‌شود.

۳. در مورد کتابهای مقدسی که از نظر تاریخی یا سنتی دارای نویسنده معلوم و معینی هستند، ارجاع «مؤلف. عنوان» بدهید: «المیکي «رامایانا» نگاه کنید به «رامایانا»، آتوفرنبغ، «دینکرد» نگاه کنید به «دینکرد».

۴. همواره از عنوان بخشهای کوچکتر یک کتاب، به عنوان اصلی یعنی، سرشناسه، ارجاع دهید. یعنی مثلاً از عهد جدید به: کتاب مقدس. عهد جدید.

برای تعیین زبان کتب مقدسه، به قاعده ۱۱۰ قواعد فهرستنویسی انگلو امریکن مراجعه، و زبان کتب مقدس را که در ذیل آن قاعده مطرح شده، مبنای مقایسه قرار دهید.

ذیلاً نمونه‌ای از برکه‌های فهرست کتب مقدس (که در مرکز خدمات کتابداری فهرست شده، و معرف اصلی و ارجاعات کلیه کتابهای مقدس (و مذهبی) که در بخش اول به تفصیل بیان شد) مشاهده می‌شود. در موارد مبهم به توضیحات بخش اول مراجعه کنید. #

<p>اوپانیشادها. ایشا</p> <p>X ایشا</p>	<p>۱. الف - آیین هندو</p> <p>وداها</p> <p>X ویده‌ها</p> <p>X بید</p>
<p>سوتراها</p> <p>X سوتره‌ها</p>	<p>وداها. یاجورورا</p> <p>X یجوربید</p> <p>X یاجورودا</p> <p>X یجورودا</p>
<p>سوتراها. شراوتاسورتا</p> <p>X شراوتاسوترا</p> <p>X شروتاسوترا</p>	<p>وداها. آتهاواودا</p> <p>X اثرده بید</p> <p>X آتهاواودا</p> <p>X آتھرواودا</p> <p>X اثرودا</p>
<p>سوتراها. سمارتاسوترا. گریهاسوترا</p> <p>X سمارتاسوترا. گریه‌ها</p> <p>X گریه‌ها سوترا</p>	<p>اوپانیشادها</p> <p>X اوپه نیشادها</p> <p>X اوپانیشادها</p> <p>X اوپه نشدها</p>
<p>سوتراها. شولواسوترا</p> <p>X شولواسوترا</p>	<p>اوپانیشادها. فارسی</p> <p>X سراکبر</p>
<p>مهابهاراتا. بهاگاوادگیتا</p> <p>X بهاگاوادگیتا</p> <p>X بگود گیتا</p>	<p>وداها. ریگ ودا</p> <p>X رگ بید</p> <p>X ریگ ودا</p> <p>X رگ ویده</p>
<p>پورانها. برهما</p> <p>X برهما</p>	<p>وداها. ساماودا</p> <p>X ساماودا</p> <p>X سامه ویده</p> <p>X سامه بید</p>
<p>رامایانا</p> <p>X رامایانه</p> <p>X راماین</p> <p>X آدی کاویا</p>	<p>براهماناها</p> <p>X براهمناها</p> <p>X برهنه‌ها</p> <p>X برهنه‌ها</p>

قرآن
 قرآن کریم و فهارس القرآن، به کوشش محمود رامیار، تهران،
 امیرکبیر، ۱۳۴۵ [ص. ۱۰۴۰
 ۱. قرآن - فهرستها. ۲. قرآن - کشف الایات، الف. رامیار،
 محمود. ب. عنوان.
 BP ۵۸ ۲۹۷/۱۱
 ۱۳۴۵ ۲۵۱-۳۲۵۲

سوتراها، سمارتاسوترا
 X سمارتاسوترا
 X

سوتراها، سمارتاسوترا، دارماسوترا
 X سمارتاسوترا، دارما
 X دارما سوترا

مهاباراتا
 X مهاباراتا

پوراناها
 X پورانه‌ها

پوراناها، پادنا
 X پادنا
 همچنین سایر پوراناهاى هجده گانه

راما یانها، فارسی
 وظیفه فیضی
 X وظیفه فیضی

کتاب مقدس، فارسی
 کتاب مقدس یعنی کتب عهد عتیق و عهد جدید که از زبانهای اصلی
 عبرانی و کلدانی و یونانی ترجمه شده است. [لندن] انجمن پخش
 کتب مقدسه در میان ملل [ابی تا.].
 ۱۳۸۸، ۴۲۱ ص. [۱۲ ص. تصویر] نقشه.
 الف. عنوان.
 BS ۳۱۵/۲ فا ۲۲۰/۵۱
 ۲۳۷۵ ۲۵۱۱-۵۲م

مهاباراتا، بهاگاواد گیتا، فارسی
 Mahabharata . Bhagavadgita. Persian
 گیتا، بهگود گیتا، ترجمه محمد علی موجد، تهران، بنگاه ترجمه
 و نشر کتاب، ۱۳۴۴
 ۱۳۹ ص. (انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۲۳۷، مجموعه
 آثار فلسفی، ۹)
 ص.ع. به انگلیسی: M ohammad A li Movahhed. Bhagvad Gita...
 الف. موجد، محمد علی، ۱۳۰۳ -
 مترجم. ب. عنوان.
 BL ۱۱۳۰۱۳۴۴ ۲۹۴/۵۹۲۴
 ۱۳۴۴ ۲۵۲-۱۰۱۳

۱. ب - آیین بودا

تی پتکه

× سه سید (بالی)
× کانون بالی

تی پکته سوته پتکه

تری پیتاکا

× سه سید (سانسکریت)

تری پیتاکا - سوتا پیتاکا

× سوتا پیتاکا
× سوتاپیتاکا

تی پتکه. وینه پتکه

× وینه پتکه

تی پتکه. ابی دمه پتکه

× ابی دمه پتکه
× دمه برتر

تری پیتاکا. وینا پیتاکا

× ویناپیتاکا

تری پیتاکا. آبهی دامای پیتاکا

× آبهی دامای پیتاکا
× ابهیدها تاپیتاکا

۱. ب - آیین جین

متون جین

× جین، متون

متون جین. آنگاها

× آنگاها

متون جین. اویانگا

× اویانگا

متون جین. جدا سوتراها

× جدا سوتراها

متون جین. پراکیرناها

× پراکیرناها

۱. ت - آیین سیخها

گرانته

× آدی گرانته
× گرانته صاحب
× گرنته

۲. الف - شاخه‌های آیین بودا

سوتاها

سوتراها (ماهایانا)، لانکاواتارا

× لانکاواتارا

تنجور

× تنگیور
× نانگیور

سوتراها (ماهایانا)

سوتراها (ماهایانا). پراجنیا پارامی تا

× پراجنیا پارامی تا

کنجور

× کانجور
× کگیور
× کاگیور

۲. ب - آیین کنفوسیوس

ای چینگ

× ای چینگ

شیه چینگ

چونون چونو

× چون چیو
× شون شیو

شوچینگ

لی چی

کنفوسیوس
مکالمات

۲. پ - آیین تانو

تانوته کینگ

× تانوته کینگ
× لانوتسه
× لانوتزو

چوانگ تزو

× کوانگ تسه

۲. ت - آیین شیتو

کوجیکی

مدارش هاگادل X هاگادل X مدارش کبیر	کتاب مقدس. اسفار مجعوله X اسفار مجعوله X ابو کرینا X عهدین غیر قانونی	۳. الف و ب - آیین یهود و مسیح کتاب مقدس X عهدین
سفره X مدارش سفره	کتابهای مقدس دیگر یهود: تلمود و مدارشها	کتاب مقدس. عهد عتیق. تورات X تورات X اسفار خمسة
سفره. سفر اعداد X سفر اعداد (سفره)	تلمود X تلمود بابلی X گمارا (تلمود) X جماره	کتاب مقدس. عهد جدید X عهد جدید
۳. پ - اسلام	تلمود. مشنا X مشنا	کتاب مقدس. عهد جدید. انجیل متی X انجیل متی
قرآن جزء ۳۰ X جزء ۳۰ (قرآن) X قرآن عم جزء X عم جزء	تلمود. گمارا. هلاخا X هلاخا	کتاب مقدس. عهد عتیق. اسفار مجعوله. اسدراس دوم X اسدراس دوم
قرآن. بقره. آیه الکرسی X آیه الکرسی X قرآن. بقره. آیه ۲۵۶	تلمود. تسفنا X تسفنا	کتاب مقدس. عهد عتیق X عهد عتیق X عهد قدیم
قرآن. بنی اسرائیل X بنی اسرائیل (سوره) X اسراء (سوره) X سوره بنی اسرائیل	تلمود اورشلمی X تلمود فلسطینی	کتاب مقدس. عهد عتیق. سفر لاونان X سفر لاونان X لاونان (سفر)
البخاری، محمد بن اسماعیل، ۱۹۴ - ۲۵۶ ق الجامع الصحیح.	تلمود. گمارا X گمارا	کتاب مقدس. عهد جدید. انجیلها X انجیلها X انجیل X انجیل اربعه
ابوداود، سلیمان بن الاشعث، ۲۰۲، ۲۷۵ ق. السنن.	تلمود. گمارا. هگادا. X هگادا	کتاب مقدس. عهد جدید. اسفار مجعوله انجیل برنابا X انجیل برنابا
قرآن	مکیلتا X مدارش مکیلتا	

اوستا. گاشاها. سپتدگات x سپتدگات	محمد، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق نهج الفصاحة	قرآن. یس قرآن. مزمل. آیه ۱۰
اوستا. یسنا. هفت هات x هفت هات	ابن طاوس، علی بن موسی، ۵۸۹ - ۶۶۴ ق. مهج الدعوات و منهج العبادات.	ابوالفتوح، حسین بن علی، قرن ۶. روض الجنان و روح الجنان.
اوستا. یشتها. آبان یشت x آبان یشت	ابن ماجه، محمد بن یزید، ۲۰۹ - ۲۷۳ ق السنن.	
اوستا. ویسپرد x ویسپرد	ابن بابویه، محمد بن علی، ۳۸۱ ق. من لایحفره الفقیه	مسلم بن الحجاج، ۲۰۴ - ۲۶۱ ق. الجامع الصحیح.
زند x متون زند x زند اوستا x اوستا (زند) x زند و پازند	طوسی، محمد بن حسن ۳۸۵ - ۴۶۰ ق. الاستبصار فیما اختلف من الاخبار	الترمذی، محمد بن عیسی، ۲۷۹ - ۳۲۰ ق. الجامع الصحیح.
اوستا. گاناها x گاناها x گاتها x گاهان	علی بن ابی طالب، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت ۴۰ ق. نهج البلاغه	النائی، احمد بن علی، ۲۱۵ - ۳۰۳ ق. السنن
اوستا. یسنا x یسنا x یسنه	علی بن الحسین، امام چهارم، ۲۸ - ۹۴ ق. الصحیفة السجادیة.	کلینی، محمد بن یعقوب، ۳۲۹ ق. الکافی
اوستا. یشتها x یشتها	علی بن ابی طالب، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. (نهج البلاغه. شرح) شرح نهج البلاغه لابن ابن الحدید.	طوسی، محمد بن حسن، ۳۸۵ - ۴۶۰ ق. تهذیب الاحکام
اوستا. وندیداد x وندیداد	اوستا x اُستاک x ابستا x الایستاق	شیخ بهائی، محمد بن حسین. ۹۵۳ - ۱۰۱۳ ق. اربعین
اوستا. خرده اوستا x خرده اوستا		

۱. در ترجمه فارسی قواعد فهرستنویسی انگلو- امریکن، بجای
براهماناها، برهمنها آمده که ممکن است مایه سردرگمی
فهرستویسان شود.

Abraham Hyacinth Anquetil - Duperron, (1731 - 1805)^۲

۱. منظور از «حتی المقذور منطبق است» این است که بر قواعد این
مجموعه در باب کتب مقدس از سه لحاظ ایراد وارد است: نخست
اینکه در مورد کتاب مقدس به تفصیل تمام و در مورد سایر کتب
مقدس به اجمال و ایجاز مخل پرداخته. دوم اینکه بالمره کتب
مقدس آیین‌های مهمی چون کنفوسیوس و تائو و همچنین مانی و
غیره را از قلم انداخته. سوم: در بعضی موارد نادرست است و مانند
عنوان قراردادی سیدهان‌تا برای متون جین همچنین در بعضی موارد
مربوط به تلمود. و گاه نیز مجمل و مبهم است مانند سوتراها. اگر
در این مقاله به ذکر همه این موارد و یا اصرار در تطبیق طابق النعل
بالنعل می‌ورزیدیم، از این هم که هست مغلق‌تر و نامفهوم‌تر می‌شد.

۱. اوستا، نامه مینوی آیین زرتشت. نگارش جلیل دوستخواه، از گزارش
ابراهیم یور داود. تهران: مروارید، ۱۳۴۳.

۲. یاسایی، ع. بودا، آیین، زندگانی، انجمن، گزارش کانون پالی.
تهران: طهوری، ۱۳۴۷.

۳. تاوادیا، جهانگیر. زبان و ادبیات پهلوی، فارسی میانه. ترجمه س.
نجم‌آبادی. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.

۴. شایگان، داریوش. ادیان و مکتبهای فلسفی هند. تهران: دانشگاه
تهران، ۱۳۴۶.

۵. مصاحب، غلامحسین. سرپرست. دائرةالمعارف فارسی. ج ۱۰.
تهران: فرانکلین، ۱۳۴۵.

۶. هاکس، جیمز. قاموس کتاب مقدس. چاپ دوم. تهران: طهوری،
۱۳۴۹.

7. Anglo -American Cataloging Rules. Chicago: A.L.A.,
1970

8. encyclopaedia Britannica. Chicago: Encyclopaedia
Britannica. 1973.

9. The Encyclopaedia Of Islam. Leiden, 1960.

10. Widengren, Geo. Mani and Manichaeism.
Translated by Rev. Charles Kessler. London:
Weidenfeld and Nicolson, 1965.

زند و هومن یسن
X زند. بهمن یشت
X بهمن یشت
X وهومن یسن

زند وندیداد
X وندیداد (زند)

پتت‌ها
X پارتندپتت‌ها
X توبه نامه‌ها (بازند)

دینکرد
X دینکرت
X آتور فرنیغ «دینکرد»
X آذر فرنیغ «دینکرد»

ارداویرافنامه
X اردای ویرافنامک
X ارتای ویراب نامک
X ارتای ویرازنامک

متون مانوی
X مانی، متون
X مانوی، متون

متون مانوی. انجیل مانی
X انجیل مانی
X انجیل بزرگ
X انجیل زنده
X انجیل جاویدان

پازند
X اوستا (بازند)
X متون پازند